

TUTKIMUSKESKUS RAUTARUUKKI – MITÄ SE VOISI OLLA?

Erkki Härö

Åminneforsin ruukin ja rautatehtaan 121 toimintavuotta pitkä teollinen historia saavutti dramaattisen murrosvaiheen marraskuussa 1996, kun valssilaitoksen toiminta päätettiin alan ylikapasiteetin vuoksi lopettaa. Pääosa rakennuksista ja laitteistosta ovat sen jälkeen seisseet käyttämättöminä, mutta keskustelu Åminneforsin teollisuushistoriallisesta merkityksestä sekä ruukin säilyttämis- ja kehittämissvaihtoehdoista on käynnistynyt. Alueen tulevaisuudenkaavailut ovat vaihdelleet tuotantorakennusten purkamisesta toimivaan museolaitokseen, mutta päätöksiä ei vielä ole tehty.

Maamme ruukkitoiminnan ja metalliteollisuuden vanhempien osien sekä arvokkaimpien ympäristöjen ja muistomerkkien säilyminen on monipuolisesti turvattu 1600–1800 -lukujen osalta. Museovirastolla on ollut tai on parhaillaan käynnissä laajoja restaurointitöitä muunmuassa Leineperin, Möhkön, Fagervikin, Jyrkkäkosken, Haapakosken, Kimon, Strömforsin ja Högforsin ruukeilla. Lisäksi monilla muilla ruukeilla on toteutettu eriasteisia korjaus- ja kehittämishankkeita. Tärkeää on kuitenkin varmistaa, että myös rautateollisuuden nuorempien vaiheiden avainkohteiden liittäminen nähtävyysetjuun varaudutaan riittävän aikaisin ja riittävällä vakavuudella. Tällaisia kohteita Suomessa ovat esimerkiksi Fundian (Rautaruukin) omistamat Åminneforsin valssilaitos ja Koverharin sintraamo.

Åminneforsin toimintansa lopettaneen rautatehtaan pääasiallinen teollisuus- ja kulttuurihistoriallinen arvo on, että sen tekninen laitteisto ja työympäristö ovat säilyneet asussa, joka sillä oli teollisen toiminnan päättyessä. Paitsi varsinaista valssilaitosta, myös toimistotilojen kalustus, atk-laitteistot, laboratorio ovat pääosin edelleen paikoillaan ja toimintakunnossa. Työntekijöiden sosiaaliloissa ovat käytetyt kertakäyttömukit telineineen pöydillä, tyttökalerit seinillä ovat jääneet auki lokakuun 1996

kohdalle, kaktukset ”kukoistavat” vielä ikkunalaudoilla...

Tässä suhteessa Åminnefors on hyvin verrattavissa Jaalassa sijaitsevaan Verlan puuhiomoon ja pahvitehtaaseen, joka liitettiin joulukuussa 1996 UNESCO:n ylläpitämään maailmanperintöluetteloon, neljäntenä kohteena Suomesta. Åminneforsin valssilaitos nykyasussaan antaa erinomaisen kokonaiskuvan metalliteollisen työväen työ- ja toimintaympäristöstä sekä metallinjalostusteknologian kehityksestä 1900-luvun loppuvuosikymmenien Suomessa.

Tutkimuskeskus Rautaruukki

Vuoden 1998 alussa käynnistyi Uudenmaan liiton, Fundian ja alueen kuntien (Pohja, Karjaa, Tammisaari, Hanko, Inkoo, Siuntio) rahoituksella tutkimustyö, jonka tavoitteena on selvittää todelliset taloudelliset ja hallinnolliset vaihtoehtoedot Åminneforsin tulevaisuudelle ja kehittämiselle. Konsulttityönä tehtävä tutkimus valmistuu huhtikuussa 1998.

Lähtökohtana ja keskeisenä sisältönä suunnittelulle on Åminneforsin teknisen laitteiston säilyttäminen ja tutkimus-, museo- ja informaatiokeskuksen, ”Tutkimuskeskus Rautaruukin”, perustaminen

vapaisiin tiloihin. Aloitteen tämän vaihtoehdon tutkimiseen tuli dipl.ins. Lars Hukkiselta. Museovirasto ja Läntisen Uudenmaan maakuntamuseo ovat kehittäneet asiaa edelleen.

Tutkimuskeskus Rautaruukin tehtävänä tulisi olemaan koko Suomen metallinjalostusta ja kaivostoimintaa koskevan tiedon kerääminen, käsittely ja esittely. Viimeksi mainittu osa toteutetaan korostaen näkökulmaa, miten rauta on vaikuttanut koko yhteiskuntamme rakenteisiin eri tasoilla ja eri aikoina. Käytännön toiminnan eri sektorit tulisivat olemaan tutkimus, opetus, talennus ja arkistointi sekä kulttuuriturismi. Tutkimuksen yksi painopisteistä on teollinen maisema, myös teollistumisen negatiiviset vaikutukset, sekä sen hoito- ja kehittämismahdollisuudet.

Tutkimuskeskus Rautaruukin toiminta kattaa metallinjalostuksen tekniikan ja historiallisten vaiheiden koko sektorin kaivoksista, hiilimetsistä, vesivoimasta, masuuneista, harkkoyhteistä, vasarapajoista, valssilaitoksista ja manufaktuuripajoista kuljetusyhteyksiin (rautatiet, kanavat, laivat, tiet jne). Äminneforsin näyttelytoiminnan historiallisessa osuudessa olisi perusteltua painottaa ainakin seuraavia osa-alueita: 1) raudan taloushistoria, 2) raudan sosiaalishistoria, 3) raudanvalmistuksen teknologian kehitys, 4) rauta ja sen merkitys suomalaiselle ja eurooppalaiselle vuonna 2000, 5) raudanvalmistuspaikkojen, ruukkien ja rautatehtaiden kulttuurihistoria, 6) vesivoiman hyödyntämisen ja energiantuotannon historia.

Tavoitteena tulee olla, että vähintäänkin merkittävä osa Äminneforsin tulevasta toiminnasta voidaan rahoittaa omalla aktiivisella myynti-, markkinointi-, koulutus-, opastus- ja tuotantotoiminnalla. Kuitenkin, jotta Äminneforsin alueen kehittäminen ja rakennusten käyttö esitetyllä tavoin olisi toiminnallisesti ja taloudellisesti realistinen, tulee toteuttamismalliksi löytää jokin aivan uudentyypinen, ennakkoluulotonkin ratkaisu.

Todennäköisesti paras ja myös kehityskelpoisin toteutuskaavio on toiminnallinen ja hallinnollinen yhdistelmäratkaisu. Äminneforsin tyhjä, ennen varas-

tiloiloina toimineet suuret hallit tarjoavat mahdollisuudet yhdistää kaksi tai useampia erityyppisiä toimintoja ennen kokeilematomalla tavalla, ilman että ylläkuvattujen kulttuurihistoriallisten ja opetuksellisten tavoitteiden toteuttaminen vaikeutuu. Parhailaan tutkittavia yhdistelmiä ovat olleet esimerkiksi:

- ruukkikeskuksen ja urheilun linkitys
  - ruukkikeskuksen ja toimivan teollisuuden yhdistelmä
  - ruukkikeskuksen ja taiteen/ kulttuurin liitäntä
  - yhdistelmä ruukkikeskus ja koulukeskus
- Jos jollain lukijoista on asiaa koskevia hyviä ehdotuksia, otan niitä mielelläni vastaan!

Rautateollisuuteen liittyvien nuorempien rakennusten ja rakenteiden suojele ei Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa ole aivan uusi ja tuntematon asia, joskin toteutettuja hankkeita on vasta vähän. Tietojen, toteutusmallien ja kokemusten vaihto niiden kanssa sekä yhteistyömahdollisuuksien kartoitus kuuluu myös Äminneforsista tehtävään peruskartoitustyöhön. Tämän vuosisadan teollisuusrakentamisen luonne, rakennusten muutos muistuttamaan lähinnä koneita tai ainakin puhtaiksi suojarakennuksiksi niille sekä aikaisempaa suurempi mittakaava ovat tuoneet mukanaan aivan uudenlaisia teknisiä ja taloudellisia ongelmia. Myös ongelmien ratkaisujen täytyy olla uudentyypisiä.

1900-luvun teollisten muistomerkkien merkityksen arvostusta kuvaa hyvin se, että Saarinen alueella Saksassa sijaitseva suuri Völklingenin rautatehdas on liitetty UNESCO:n ylläpitämään maailmanperintöluetteloon. 1800-luvun jälkipuoliskolla perustettu, mittasuhteiltaan valtava (mm. 6 masuunia) tehdas lopetti toimintansa 1986, ja päätettiin säilyttää muistomerkkinä. Rahoitus tulee osavaltiohallitukselta ja teollisuudelta. UNESCO:n arvio Völklingenien säilyttämisen merkityksestä oli, että *"sitä voi pitää teollistuneen Euroopan katedraalina, ja se kertoo teknologian kehityksestä maailmassa tämän vuosisadan alkupuoliskolla"*.

Saksassa on myös muita hyviä esimerkkejä nuoremman teollisuuserinteen suojelesta ja uudelleenkäytöstä. Yksi niistä on 1911 perustettu Meiderichin tehdas Duis-

burgissa. Euroopan raskaan teollisuuden keskus, "Saksan helvetiksi" kutsuttu Ruhrin alue, oli vielä tämän vuosisadan keskivaiheilla paksun ilman ja mustan noen verhoama ympäristö. Teräskriisin seurauksena 1980-luvulla useat suuret rautateollisuusyritykset ja kaivosyhtiöt sulkiivat laitoksiaan, jäljelle jäivät vain autiot rakenteet, kaatopaikkamaiset laajat varastoalueet ja yhdyskuntien henkinen kriisi.

Kun tehdas suljettiin 1985, sen kolme masuunia, suuri osa rakennuksista ja noin 200 hehtaaria ympäröivää maata päätettiin säilyttää Ruhrin alueen merkittävän teollisuus historian muistomerkkinä *Duisburg-*

Nord Country Park. Osa rakenteista säilytettiin puhtaasti monumenttiluonteisina, osalle rakennuksista kehitettiin uusi käyttötarkoitus. Alueelle suunniteltiin teollisuushistoriallinen luontopolku, ei vain kuvaamaan teollisen toiminnan fyysisiä puitteita vaan myös sen sosiaalisia ja taloudellisia vaikutuksia. Kantavana ajatuksena oli, että *"ihmisten tulee taas saada elää ja tehdä työtä yllpeinä kotiseudullaan. Ja köyhtyneillä alueilla myös oikeus tämänlaatuisen yllpeisyyteen."*

Kirjoittaja on Museoviraston tutkija